

Afstanden

Er zijn belevenissen en ideeën die ik niet wil vergeten. Ik schrijf ze op en ik stuur ze naar een familielid. Wie dat is, komt later, Ruthi is het niet. Mijn *Blochnotjes* gaan over de afstand die mensen tot elkaar nemen. Hoe stellen ze hun gevoelsmatige en fysieke afstand in? En waarom?

Een voorbeeld: Vanochtend stond ik in het gangpad van een volle trein. Op een van de banken zat een morsige man. De plaats naast hem was vrij. Hij at zijn brood uit een plastic zakje en keek schichtig. Had hij een kaartje, had hij een mes? Ik wist het niet. Ik durfde niet naast hem te gaan zitten. Als oorlogsjood weet ik dat je voorzichtig moet zijn met vreemden.

Op de terugweg was het zo vol dat ik op het balkon moest staan. Een meisje in een rode jas drukte zwaar tegen me aan. Ik kon haar zien, horen, ruiken en voelen, ze zat ongewild in mijn veiligheidszone. *Force majeure!* Ik kreeg er een harde van, op mijn leeftijd! (Ik kon het niet helpen, mijn lichaam had kennelijk een wil van zichzelf en deed dingen die ik niet wilde. Vroeger dan, nu is het andersom, dan wil broertje vaak niet wat ik wil!)

Het meisje moet zich lichamelijk en emotioneel onveilig gevoeld hebben. Ze wendde haar hoofd af en kruiste haar armen. Ik, de oude zak, was voor haar het kwade. Ik zei 'sorry, sorry'. Ze antwoordde niet en stapte bij de volgende halte uit. Geschrokken.

Hoe stel je (buiten de tram) je afstand in? Als je op straat loopt en je ziet iemand waar je geen contact mee wilt, maak je de afstand groter. Je kijkt hem niet aan, je steekt over. Andersom zal je de afstand tot iemand met wie je wél contact wil hebben klein maken. Je zorgt dat hij binnen je bereik komt. Je botst zo nodig tegen hem op! Is het zo eenvoudig? Nee, die ander is er ook nog en de ontmoetingsomstandigheden zijn altijd anders. Maar er is een begin.

Annelies komt uit de keuken met warme chocola en een paar in tweeën gesneden koeken. Jan kijkt Penny aan en zegt dat hij blij is dat hij op een historische plek in Zutphen mag wonen.

‘Je mag wel twee stukken’, zegt Annelies tegen Iris.

‘Dankuwel,’ zegt het kind, maar ze kijkt de mevrouw niet aan. Ze staart naar de grote koekoeksklok die aan de kloostermoppenmuur hangt. Het is een soort huisje van weelderig donkerbruin hout, met een hertengewei erbovenop en ijzeren dennenappels als gewichten. Bovenin de klok zit een klein geribbeld luikje waar de koekoek achter moet zitten. Het kind staart naar het luikje en drinkt slurpend van haar chocolademelk.

‘We gaan maar weer’, zegt Penny. ‘We willen u niet tot last zijn.’

Annelies ziet de belangstelling van het kind.

‘Het is bijna vijf uur,’ zegt ze. ‘Straks gaat hij koekoeken. Dan gaat het luikje open en dan kan je zien hoe de koekoek eruit komt!’

‘Een echte koekoek?’ vraagt Iris.

‘Nee, een houten, maar hij is best groot. Wil je hem zien? Hij koekkoekt op de hele en op de halve uren.’

‘Die klokken zie je haast nooit meer’, zegt Penny.

‘Daar zit een heel verhaal achter,’ vertelt Annelies.

‘Toen we verloofd waren vertelde Jan mij eens dat hij als kind bang was voor de koekoek. Als hij met zijn vader in het bos ging wandelen, hoorde hij de vogel in de verte. Hij zag hem nooit, maar het vèrdragende, angstaanjagende gekoekkoek maakte hem doodsbang. Soms was de vogel even stil, maar dan begon hij weer ergens anders. Kleine Jan wist niet waar hij nu weer zou opduiken. Hij was zo bang dat hij zijn vader hard in zijn hand kneep en naar huis wilde. Vader zei nog dat de koekoek eigenlijk de duivel was. Dat maakte de jongen nog banger. De koekoeksangst nestelde zich in hem.

Ik was dus verloofd met een man met een koekoek-syndroom. Het beste geneesmiddel leek me om hem aan het geluid te laten

den liedjes van lokale volkszangers. De meiden dansten een beetje en de mannen dronken *cachaça*, zelfgestookte rum.

's Nachts ging ik met hun broers jagen met ouderwetse voorladers die je met touw en kruit moest stoppen. *Espingardas*. We kwamen thuis met konijntjes en gordeldieren, die ze daar *tatu* noemden. We roosterden ze, het was best lekker.

Bij deze eenvoudige mensen, van wie ik de taal goed sprak, vond ik de warmte die ik in het huis en op het werk miste. Je zult misschien begrijpen dat ik, in mijn eenzaamheid, een keer de nacht met Justina doorbracht. Het ging mis, ze werd zwanger en raakte in paniek. Ze probeerde abortus, van een tafel springen, hete breinaalden en zo. Dat was door de almachtige kerk verboden en ik (de onmachtige) wilde het ook niet. Ze zei dat ik de vader van het kind was, en dat ze zich niet meer in het stadje kon vertonen. Ze schaamde zich, ze vroeg of ik voor haar iets kon zoeken in Salvador, de provinciehoofdstad.

Ik bracht haar naar een eenvoudig pension en kocht later een huisje in een volkswijk. Daar woonde ze met Naura. Ook haar broer Pedro kwam over en met mijn financiële hulp bakten ze *terracotta* potten, die ze in felle kleuren beschilderden. Ze stonden ermee op de markt.

Het kind werd in mei geboren. Hij werd ingeschreven als *José Inácio Barbosa de Scholtims*. De spelling was een foutje van de ambtenaar. De baby was lichtbruin en mollig.

Mijn werk was op driehonderd kilometer van Salvador dus ik zag hem niet vaak, en dat vond ik goed, want ik wilde me niet teveel aan hem hechten. Ik was nog niet toe aan het vaderschap, en ik wilde ook niet te vaak gezien worden in het volksbuurtje. Ik was een *gringo*. De buurtbewoners keken vreemd op als ik er rondliep. Ik was bang voor afpersers.'

Jacobs stem trilt wat, hij gaat sneller en slordiger praten.

'Trouwen met Justina was niet aan de orde, daarvoor was de liefde te klein en de verschillen te groot. Het kind meenemen naar Nederland zou kunnen, maar dan zou ik het geluk van Justina afnemen. En hoe moest ik als vrijgezel omgaan met

‘Zou jij willen beginnen met je verhaal, Sarinah?’

‘Het was zoeken om het mooiste verhaal te vinden’, begint ze. ‘Ik heb *Idiots first* uitgezocht. *Gekken gaan voor* in de vertaling. Het gaat over mensen die niet mee kunnen komen.’

Ze slaat het boek open en leest de eerste zin voor.

Het getik van de blikken wekker hield op. Mendel trok zijn oude verbitterde kleren aan en verloor kostbare minuten op de rand van het bed.

‘Wat een prachtige openingszin, je zit gelijk in een onzekere spanning. Je voelt dat Mendel een man is die niet lang meer te leven heeft. Je leest hoe zijn zoon Isaac zes pinda’s in zijn hand houdt.

Hij legde ze een voor een op tafel. ‘Een... twee..., negen.

‘Isaac kan niet voor zichzelf zorgen en Mendel heeft besloten om zijn zoon per trein naar een oude oom in Californië te sturen. Ze houden een zoektocht naar geld om het treinkaartje te betalen. Eerst naar het pandjeshuis om een gouden horloge te verpanden.’

De pandjesbaas draait het horloge eenmaal om. ‘Acht dollar.’

De stervende man likt zijn gebarsten lippen.

‘Ik moet vijftig hebben.’

‘Ga dan maar naar Rothschild.’

‘Ik heb er zestig voor betaald. Hoeveel voor mijn hoed en mijn jas?’

‘Niks waard.’

De pandjesbaas verdwijnt achter het hekwerk en schrijft een bon uit. Hij doet het horloge in een laatje. Maar Mendel hoorde het nog tikken.

‘De zoektocht gaat verder. Met de ondergrondse gaan ze naar een rijke jood, die erom bekend staat dat hij wel eens wat geeft. Het is meneer Fishbein, een kale man met een buikje, harige neusgaten en kleine, in lakschoenen gestoken voetjes.

'No use crying over spilt milk,' zegt tante Angela, 'maar het is goed dat je er eindelijk bent, we hebben je te lang gemist, we moeten eindeloos bijpraten. Over Sheila en veel meer.'

Als Bidy ook haar ontbijt heeft gekregen, gaat Pieter met Angela naar de begraafplaats. Het is een paar honderd meter van huis, bergop. Ze heeft een sleutel van het ijzeren hek dat snerpend piept als ze het openduwt. Het kerkhof is eeuwenoud.

De oudste graven zijn grove onbewerkte rotsblokken in hoog gras. Er staan geen namen op. De naoorlogse graven zijn rijker en meestal goed onderhouden. Hier en daar schuilt een verlepte foto onder een stuk plastic dat met kippengaas en zware stenen is vastgelegd, om ze te beschermen tegen de storm. Er zijn mooi gepolijste grafstenen van mensen die in Boston, Massachusetts hun fortuin gemaakt hebben, maar in hun geboortedorp begraven wilden worden. Hun namen zijn uitgebeiteld in het marmer. Ene Tim Finnegan ligt onder een keltisch kruis, het christelijke kruis gecombineerd met het cyclische zonnewiel. Zijn graf-schrift luidt:

*Remember Man as you go by
As you are now, so once was I
As I am now, so shall you be
Prepare yourself to follow me.*

Weer andere grafstenen zijn van winkeliers, turfstekers en schoolmeesters. Of van schapenhouders die van de rotsen zijn gevallen bij het zoeken naar een verloren lam. Ergens staat alleen *Mother*. Hij herkent de namen van dorpelingen die hij nog gekend heeft, klasgenootjes.

Sheila ligt aan het eind van een lang pad, naast het graf van Sean O'Leary. Op zijn steen staat: *I told you I was sick!*

Op haar steen staat **Sheila van Welsum**, vreemd half-iers.

Ze staan erbij, stil. Angela slaat een kruisje en pakt haar zakdoek. Hij steekt zijn arm onder de hare en neemt zijn muts af.

'Ik mis haar heel erg, ze kwam al die jaren bijna dagelijks langs, met Mairead', zegt tante Angela. 'Ze bracht wat lekkers

Ze kijkt Ben aan om met haar inleiding te kunnen beginnen, maar Jan onderbreekt. Hij stelt voor om eerst te beslissen over de regels. Van bijna alle gezichten is af te lezen dat ze daar geen van allen zin in hebben, en de discussie over regels wordt weer naar later verschoven.

‘Begin maar, we zijn benieuwd hoe jij dit doet’, zegt Ben.

Penny trekt haar sjaaltje wat op en kijkt rond om de aandacht te hebben. Haar ogen glanzen, ze heeft er zin in. Vrolijk en enthousiast steekt ze van wal.

‘Ik ben blij dat we na de zware kost van Grossman, iets luchtigers kunnen bespreken, de liefde. Ik weet niet of we daar veel wijzer van worden, en daarom vind ik het eigenlijk niet zo zinvol om de spreuk te zeggen. Maar ik wil de traditie niet breken. Hoe was het ook weer?’

Ze ziet hoe Jan sikkeneurig zijn hoofd schudt. En bromt:

‘We lezen dit boek in de hoop dat het ons wijsheid brengt’.

Ze heft haar hand even vriendelijk naar hem op en legt haar hand op het boek.

‘De titel van het boek is *Les vaisseaux du coeur*.²⁵⁾ Het kwam in 1988 uit en werd een *bestseller*, omdat het een erotisch boek is. In Frankrijk kreeg het de bijnaam *Hymne de fallus, een lofzang op de penis*. De Nederlandse vertaling is minder spannend: *Zout op mijn huid*. Ik weet dat het geen echte klassieker over de liefde is, daarvoor moet je bij *Anna Karenina* zijn of bij *Madame Bovary*, maar dat zijn traaglopende pillen, waarmee ik jullie niet wil vermoeien.

Groult beschrijft de verhouding van een Parijse historica met een zeeman, die naar zweet en vis ruikt, en niet altijd weet wat hij aan moet met een vrouw die zegt *dat ze aanleg heeft om in het moment te leven*. De ongecompliceerde visser voelt dat hij sinds de intieme kennismaking op het strand van Bretagne aan een stevig touw zit waarvan hij niet los kan komen.’

²⁵⁾ De schepen van het hart.

toe, om meer aandacht te krijgen ging ik mooie verhalen opdissen. Ik stal wat, ik leende geld en gaf het niet altijd terug, omdat ik het niet altijd had. Ik was een nemer, geen gever, en ik was bang voor ultieme verbintenissen. Ik ben demonstratief hard weggelopen toen ik me ging verloven (dat deed je toen nog) met Ilse. Het was een grapje maar het was geen grapje, het was hechtingsangst. Ik voelde me als een stier die een trouwring in zijn neus krijgt. Vastgezet. Ik was altijd bang om mijn ik te verliezen en kroop in mijn schulp. Daar kwam ik alleen mezelf tegen.

Na mijn scheiding van Ilse werd ik een teruggetrokken man die laf leefde. Ik koos voor eenzaam en droevig geluk. Ik werd een hypochonder, een *Piet Piketpaaltjens*, het heen-en-weerwolfje van Annie M.G. Schmidt, verstopt bij zijn pontje.

L'enfer, c'est les autres, dacht ik, met Sartre, maar ik begon langzaam te beseffen dat juist de afwezigheid van de anderen de hel is. Ik zeg het nog maar eens, ik verhef hier mijn stem, lees mijn lippen: *De hel is de afwezigheid van de ander*.

Ik hield lang vol dat creativiteit het hoogste en heiligste goed in je leven is. Dat was mijn tekort. Mijn andere tekort noemde ik al, teveel vragen, te weinig geven. De Ieren zeggen het zo: *The fault of the dutch is giving too little and asking too much*.

Het was Penny die me er uit trok. Ze zei dat ik erbij hoorde, dat ik net zo gewoon was als iedereen. Ze zei dat ik het lef moest hebben om in de intimiteit te springen, met het risico dat ik me zou verliezen. Ze zong een liedje voor me: *Wie niet uit zijn schulp komt, zal sterven zonder van iemand te houden*.

Pieter strekt zijn rechterarm breed uit en zwaait hem in de richting van Penny.

‘Deze fantastische vrouw zal mijn verhaal met vioolspel omlijsten. Geef haar een groot applaus.’

Het publiek doet het. Ze speelt *The cause of my sorrow*.

De zaal trappelt.

Pieter vervolgt zijn monoloog.

De ruimte tussen ons

Lieve Frits,

We zagen de show van Pieter, die bedankte voor onze leesclub. Tijdens de voorstelling gebeurde er een wonder: Zijn lang verloren zoon kwam ineens opdagen. Uit Brazilië!

Ik dacht direct aan jou, mijn krullenbol en erfgenaam die het geslacht Bloch zou voortzetten na de moord op onze familie.

Je kan je zeker wel voorstellen hoe blij Marian en ik in 1960 met je waren. En hoe onpeilbaar ons verdriet tijdens en na je hersenvliesontsteking in 1963. Dat verdriet is er nog. Vreemd genoeg, ik heb het idiote gevoel dat je nog ergens rondzwerft en dat je deze briefjes leest. Ik houd je gewoon in leven, en ik weet ook dat ik niet het recht heb om dat te doen. Ik moet bescheidener zijn. (Maar wanneer kom jij terug?).

Marc-Alain Ouaknin, de schrijver van *De tien geboden* zegt dat je een ander niet mag opslokken. Daarin schuilt het kwaad. Ik bedacht dat de boom van de kennis van goed en kwaad waarvan je de vruchten niet mag eten, vergelijkbaar is met de boom van de ander, waarvan je ook niet mag eten. Je moet een afgepaste afstand houden, zegt Ouaknin.

De ander de ruimte laten. Ook Prévert en Brassens hielden zich in hun gedichten en chansons met 'proximiteit' bezig. (Lees *Dejeuner du matin* en *Chanson pour l'Auvergnat*)

De filosoof Levinas vond dat je altijd rekening moet houden met het gelaat van de mens die je aankijkt. Hij schrijft:

Si tu me regarde ou non, tu me regarde. [Je moet weten dat *regarder* in het Frans twee betekenissen heeft: aankijken en van belang zijn.]

Ik denk (onjoods) dat onze mysterieuze God de mysterieuze ander is. Even onpeilbaar als God.

Is dit wijsheid? Een beetje wel, want ik heb het zelf bedacht na het lezen van veel boeken. Boeken en woorden zijn heilig voor me. Evenals vrijheid, liefde, muziek en kinderen. Allemaal rijkmakende cadeaus van de ander. God dus.

Gelukkig Nieuwjaar, Frits ! Ik blijf altijd je vader.

sen de halve muren en op sommige plaatsen liggen oude kranten, verbrande houtresten, en een verroest pannetje van iemand die hier gekampeerd heeft.

Dicht bij de top zijn ze getuige van een gevecht tussen twee rammen. In de regen beuken ze tegen elkaar op. Ook vader en zoon, vermoedt John. Even later zien ze een schaap dat vast zit tussen twee sterke takken van een struik. John snijdt het los met zijn *survival*-mes. Pieter denkt aan de bok die God in de struik had geplaatst om de plaats van Izaak in te nemen. Boven gekomen gaan ze zitten. Pieter is doodmoe.

‘Hoger kom ik niet, ik kan niet meer’, zegt hij. ‘Nog eens tweehonderd meter klimmen gaat niet’.

In de diepte ligt Dugort met het witte strand, aan de andere kant van de baai Doorhorna. Het lijkt of Gods geest hier nog over de wateren zweeft. Ze genieten van het oeroude land.

Ineens vraagt John meer over de ziekte. Zijn vader antwoordt:

‘Die kanker, John, dat zijn de wolven van Keilson ⁴¹⁾. Ze loeren op de rendieren. Ze pakken de zwakkeren en ze zorgen dat de vitale grazers alert blijven, Dat gebeurt mij nu gewoon ook.

Ik moet je loslaten, maar ik hou van je. Ik heb je nooit willen offeren, je bent weggegaan en teruggekomen. Je bent mijn zoon, zo goed en kwaad als je bent.

Ik maak het niet lang meer. Penny krijgt mijn huisje in de Beekstraat, ze heeft daar ruimte voor de zilversmederij. Af en toe zal ze hier komen. In de zomer kan ze werken bij het hotel van Peter Connaughton, ze kan er ‘s avonds spelen in de bar. Ook Sarinah heeft gezegd dat ze komt, ze heeft nu de tijd en de ruimte. Ze wil contact maken met de *fairies*.’

‘*Good luck to her.*’

⁴¹⁾ Hans Keilson schreef in *In de ban van de tegenstander*, hoe rendieren de wolven nodig hebben, om alert te blijven op gevaar.